

Daiktavardinės *kaip* konstrukcijos kaip analitinis predikatyvų žymėjimo rodiklis*

LORETA VAIČIULYTĖ-SEMENIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

This article deals, with the aid of typological data and grammatical hierarchies, with the substantival *kaip*-phrases in Lithuanian. Comparative constructions and appositional constructions at noun phrase level are left out of consideration, and attention is focused on *kaip*-phrases with the status of sentence-level predicates, expressing either primary or secondary predication, i. e., copular predicates and secondary predicates having the status of modifiers. The *kaip*-phrases investigated here encode complementative, depictive and circumstantial secondary predicates as well as adverbials. It is argued that in addition to typical instances of (complementative, depictive and circumstantial) secondary predicates and adverbials, there are also transitional cases. The more a secondary predicate is internal to the main predicate, the more it will tend to be encoded by bare case, though an alternation of bare case and analytical marking, both as an instance of *morphosyntactic variation* and with a clear opposition of meaning, is possible.

* Straipsnis yra 2007 metų stažuotės Vokietijoje (Oldenburgas, Carl von Ossietzky universitetas) rezultatas. Autorė nuoširdžiai dėkoja stažuotes vadovui prof. habil. dr. Gerdui Hentscheliui už visokeriopą pagalbą ir patarimus. Taip pat esu dėkinga stažuotę finansavusiems Vokietijos *Alexander von Humboldt-Stiftung* ir *Gemeinnützige Hertie-Stiftung*.

Už kritiškas pastabas ir mintis, vertusias permąstyti ir kitaip interpretuoti kai kuriuos ankstesnius straipsnio sprendimus, nuoširdžiai dėkoju gerbiamam recenzentui. Tas recenzento diskusinio pobūdžio pastabas, kurios vienokių ar kitokių teorinių sprendimų nesulaukė pastarajame straipsnyje, autorė pasilieka (dar kartą) išsamiau aptarti ateičiai.

1. ĮVADINĖS PASTABOS

1.0. Lietuvių gramatikos tyrimuose konstrukcijos su *kaip*¹ aptariamos kai bant apie (pirminius ir antrinius) vardažodžio (šiuo atveju daiktavardžio) predikatyvus² ir aplinkybes, ar nagrinėjant priedėlio raišką. Pirmuoju atveju *kaip* konstrukcijos nagrinėjamos – grubiai sakant – sakinio, antruoju – daiktavardinio junginio lygmeniu.

Nepaisant to, kad *kaip* konstrukcijos vienaip ar kitaip minimos stambesniuose gramatikai skirtuose darbuose (pvz., akademinėje *Lietuvių kalbos gramatikoje* 1976, *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* 2006, Balkevičiaus *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksėje* 1963, Labučio *Lietuvių kalbos sintaksėje* 1998), nagrinėjamos atskiroje studijoje (pvz., Žukauskaitė 1961), skaitant pastaruosius darbus ir greta nagrinėjant Kauno VDU *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno*³ (toliau KT) medžiagą kyla tam tikrų minčių, kurias kaip tik norima išdėstyti šiame straipsnyje.

1.1. Nepretenduoojant į išsamią literatūros apžvalgą, veikiausiai visų pirmą minėtiną Žukauskaitės 1961 metais parašytą studiją apie konstrukcijų su *kaip* vartojimą. Nedetalizuojant visko, kas pasakyta apie *kaip* vartojimą sudėtiniame ir vientisiame sakinyje, čia, be apibendrinančio studijos autorės (Žukauskaitė 1961: 277) teiginio, esą konstrukcijos su *kaip* gali eiti sakinyje tariniu, pažyminiu (dažniausiai priedėliu), priežasties ir būdo aplinkybėmis, verta referuoti dar keletą jos minčių:

(i) Sintaksinis konstrukcijų su *kaip* santykis priklauso nuo jų vienos sa-

¹ Čia nesiimama spręsti klausimo, kas aptariamose konstrukcijose yra *kaip* gramatiniu požiūriu. Tuo tarpu pasakytina, kad stambesniuose lietuvių kalbos gramatikos darbuose *kaip* laikomas jungiamuoju (Ulvydas, red., 1976: 556; Ambrazas, red., 2006: 492) ar aiškinamuju (Labutis 1998: 329) žodžiu, jungtuku (Balkevičius 1963: 123, 182; Žukauskaitė 1961; Ulvydas, red., 1976: 653tt), dalelyte (Balkevičius 1963: 217; Labutis 1998: 307) ar – kiek nedrąsiai – prielinksniu (Holvoet, Tamulionienė 2005: 135t).

² Terminas *predikatyvas* vartojamas, remiantis Holvoetu, Tamulioniene (2005): *predikatyvas* – tai predikatiškai vartojamas, sintaksiškai nuo veiksmažodžio priklausomas vardažodis; vardažodžio sintaksinė priklausomybė gali būti reiškiama dvem būdais: modifikavimu arba valdymu. Plačiau apie sintaksinių – modifikavimo ir valdymo – ryšių sampratą, kuria remiamasi straipsnyje, žr.: Holvoet, Judzentis (2003: 11–35; 2005: 11–38). Ten pat plg., kaip tradiciškai suprantami sintaksinių ryšių tipai.

³ Prieiga internetu adresu: <http://donelaitis.vdu.lt>.

kinyje: „būdama šalia daiktavardžio, palyginamoji konstrukcija artimesnė pažyminiu arba priedeliui⁴; prie veiksmažodžių ar kitų kalbos dalių, nors ir derinamujų su pažymimuoju žodžiu, palyginamuojų konstrukcijų⁵ santykis suvokiamas kaip *priežasties* (išskirta L. V.-S.) santykis“ (Žukauskaitė 1961: 251t; kiek skirtingai kalbant apie būdo aplinkybes: plg. t. p.: 253, 257⁶).⁷

Plg.:

(1) *Mes, KAIP UŽVEIZDAI įR PONAI JŪSŲ STATYTI, JUS graudent ir tėviškai pamokint užsimanėm.* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 270.)

(2) *Agutė atnešė Arvydui nusipraust, padavė baltą rankšluostį ir KAIP SVEČIAI pasodino už stalo.*⁸ (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 269.)

⁴ Pvz., Balkevičius (1963: 175; plg. Labutis 1998: 328tt; Ambrazas, red., 2006: 556t) *priedeli* apibrėžia kaip pažyminį, kuris parodo, kas yra jo pažymimasis daiktas arba reiškinys. Tuo priedėlis ir skiriasi nuo visų kitų pažyminių, kurie, kaip žinoma, aiškina pažymimajį žodį, atsakydami į klausimus *kokis, kuris, kelintas, kieno, kiek...* Tuo tarpu, anot Sirtauto (1981: 67), „*priedėlis* turi dvigubą gramatinį ryšį: *susijęs su veiksniu* ir jį apibūdina, determinuoja (be to, su juo suderintas), *susijęs ir su tariniu*“ (išskirta L. V.-S.)

⁵ Atkreiptinas dėmesys į Žukauskaitės terminą *palyginamoji konstrukcija*, kuris vartoamas kalbant ir apie atvejus, kai dalykai tarpusavyje nėra lyginami.

⁶ Pavyzdžiui, Žukauskaitė (1961: 252tt) aptardama *kaip* konstrukcijas, sakinyje einančias būdo aplinkybe (t. y. susijusias su tariniu), teigia, kad tokio tipo sakinyje, kaip (i) *Skryniaskaipl nulietas mažiau pardavinėjo* (t. p.: 256), konstrukcija su *kaip* eina pažyminiu, o kitame puslapyje teikiamame pavyzdyje *Petronelė, kaip matušės nuplakta, pasikūkčiodama verkė* (t. p.: 257) greta derinimą įtakojančio daiktavardžio vartojama išskirtinė (!) *kaip* konstrukcija autores interpretuojama kaip būdo aplinkybė (plg. *Petronelė pasikūkčiodama verkė, nes buvo matušės nuplakta*; dar plg. toliau). Kita vertus, tuo po pastarojo sakiniu teikiamame *Mirgėjo, kaip aukso deimantais apibertas, snieguotas žemės paviršius* konstrukcija su *kaip* suprantama kaip pažyminys.

⁷ Pvz., vokiečių kalboje pagal *kaip* konstrukcijų poziciją sakinyje laiko reikšmės predikatyvai skiriami nuo priežasties ir sąlygos, plg.: *Als Sekretärin des Rektors kannte unsere Nachbarin alle Dekane persönlich / Unsere Nachbarin als Sekretärin des Rektors kannte alle Dekane persönlich.* Skirtingai, nei, pvz., priežasties *kaip* konstrukcijos, galinčios eiti tiek derinimo daviklio prepozicijoje, tiek postpozicijoje, laiko reikšmės konstrukcijos su *kaip* paprastai eina tik sakiniu pradžioje (plačiau plg. Anders, Hentschel 2006: 234).

⁸ Remiantis Žukauskaitės siūlomu vietas sakinyje kriterijumi, pastarajame sakinyje vartojama *kaip* konstrukcija turėtų būti suprantama kaip priežasties aplinkybė,

(3) *Brolienės duktė Veronę, KAIP DEDINA, pavėžino namo...* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 251.)

(4) *Joms, KAIP GIMINEMS, reikėtų pranešti apie Povilo mirtį...* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 251.)

(5) *Jis nė klausti nedrįsęs KAIP SVEČIAS...* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 251.)

(6) *Visi mane, KAIP SENELĮ, gerbs.* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 251.)

(7) *Todėl Blusius visuomet vaikščiojo KAIP NESAVAS.* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 256.)

(8) *KAIP LIEPSNA žydėjo nasturtos.* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 252.)

(ii) Priedėliai su *kaip*, dažnai jau ir neberekšdami jokio palyginimo, apibūdina kuriuo nors atžvilgiu daiktą ar asmenį arba išskiria kurį nors jų požymį (plg. Žukauskaitė 1961: 269).

(iii) Be tipiškų piedėlių ir *priežastinių* piedėlių (Žukauskaitė 1961: 270) (pastarieji apibūdina pagrindinio sakinio daiktą ar asmenį ir kartu yra glaudžiai sintaksiškai susieti ir su tariniu, pagrindžia sakinio turinį, pvz., *KAIP KARŽYGĮ tave jie supras ir laisvės himnuose minės*) ar priežasties aplinkybių, pripažystamos tarpinės (arba pereinamosios) *kaip* konstrukcijos (plg. Žukauskaitė 1961: 269).

(iv) „Apskritai piedėliai susieti dar ir su tariniu, be jungtuko *kaip* nevarotojami“ (Žukauskaitė 1961: 271)⁹, pvz.:

(9) *KAIP ATSAKYMAS staiga iškilo viena raudona vėliava....* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 271.)

(10) *Bet ką aš dabar išeidamas, KAIP UŽSTATA, galėčiau pasiūmti...* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 271.)

(11) *Ligos metu, KAIP rūpestinga, gera DARBININKĖ, ji sutvarkė įkapinius*

tačiau, kaip teigia pati autore (Žukauskaitė 1961: 267), „šią konstrukciją, tik priežastiskai susietą su tariniu, reikia laikyti *priedeliu*“ (išskirta L. V.-S.) (dar plg. toliau).

⁹ Neaišku lieka, kaip Žukauskaitė supranta *priedeli*. Jei manytume, kad priedelis Žukauskaitės buvo suprantamas tradiciškai, t. y. kaip junginio lygmeniu skiriamas daiktavardinis derinamasis pažymėnys, abejonių kelia autorės mintis, esą jis gali būti susijęs ir su tariniu. Dar plg. išnašą 4.

drabužius ir pasiruošę tolimon kelionėn. (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 271.)

(12) *KAIP kiekviena MOTERIS, ji labai bijojo mūsų pelių.* (Cituojama pagal Žukauskaitė 1961: 271.)

Iš to, kas referatyviai pasakyta, svarbu tai, kad Žukauskaitė dar neskiria *kaip* konstrukcijomis žymimo – tradiciniu supratimu – tarinio pažyminio¹⁰, – konstrukcija jos interpretuojama arba kaip aplinkybė, arba kaip priedėlis, t. y. skiriamas tiek daiktavardinio junginio, tiek saknio lygmeniu (plg. pvz., sakinius (2), (5), (7) – (12)).

1.2. Jonas Balkevičius po dviejų metų pasirodžiusioje *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksėje* (1963) konstrukcijas su *kaip* mini kaip vieną iš raiškos būdų, žymint (i) sudėtinio (t. y. jungties) ir (ii) sudurtinio tarinio vardinę dalį (vardažodžio predikatyvą, arba kitaip – tradiciškai – sakant, tarininį pažyminį), pvz., (i) *Nejučiomis Petras ir pats nori būti KAIP tas senovės LIETUVIS*; (ii) *Juk aš greit pirmą kartą savo gyvenime peržengsiu mokyklos slenkstį KAIP PEDAGOGAS*, (būdo) aplinkybes (pvz., *KAIP VAGIS įslinko Kedulis į savo pirką*), pažyminius (priedėlius) (pvz., *Juk aš, KAIP NAŠLAITE, augau niūrioje prieglaudoje* (Balkevičius 1963: 110, 123, 165, 182t, 218t). Aptardamas būdo aplinkybes, reiškiamas *kaip* konstrukcijomis, Balkevičius (1963: 219) teigia, kad „yra palyginimų, kurie nusakydami tarinio būdo aplinkybę, sykiu pažymi ir veiksnio ypatybę. Pvz. [...] *Užpakaly mūsų KAIP kokia SIENA niūkso tamsus miškas*. [...] Tokius palyginimus, jeigu jie savo reikšme susiję glaudžiau su veiksniu, negu su tariniu, galima laikyti veiksnio pažyminiais, o jeigu juos su veiksniu sieja ne atributyviniai, o predikatyviniai santykiai – sudurtinių tarinių vardinėmis dalimis“.¹¹ Be to, Balkevičius (1963: 124) atkreipia dėmesį dar į keletą dalykų:

(i) Sudurtinio tarinio vardažodinis predikatyvas, reiškiamas *kaip* konstrukcija, „kartais nusako tokį veiksnio būvę, kuris kartu yra ir ta tarinio

¹⁰ Plg. Ambrazas, red., (2006: 490): „tarininis pažyminys yra saknio dalis, toje pačioje saknio skaidos pakopoje turinti dviliypius prijungiamuosius ryšius: su tariniu ir su veiksniu ar papildiniu“.

¹¹ Plg. „Kai atraminiu žodžiu [t. y. žodžiu, prie kurio betarpiskai jungiamas lyginamasis posakis, arba, kitaip tariant, *kaip* konstrukcija] eina asmenuojamoji veiksmažodžio forma, lyginamasis posakis šliejamas prie jos arba kartu su ja sudaro vardinę tarinio dalį“ (Ulvydas, red., 1976: 657).

jungtini išreikšto veiksmo ar būvio *priežastis* ar *tikslas* (išskirta L. V.-S.)¹² (Balkevičius 1963: 124), pvz.:

(13) *Jis visam fabriko kolektyvui žinomas KAIP darbo PIRMŪNAS.*
(Cituojama pagal Balkevičius 1963: 124.)

(14) *Tokiu būdu kelionė į Vilnių buvo pasirinkta KAIP geriausia PRIEMONĖ nutraukti tai pavojingai pažinčiai.* (Cituojama pagal Balkevičius 1963: 124.)

(15) *Ši manifestacija įvyko KAIP protesto IŠRAIŠKA dėl „Žemdirbystės draugijos“ uždarymo.* (Cituojama pagal Balkevičius 1963: 124.)

(ii) Priedėlis su *kaip*, skirtingai nei be jo, „ne tik parodo, kas yra pažymimasis daiktas, bet kartu pažymi, kad tas pažymimojo daikto būvis kartu yra ir tam tikra *aplinkybė*, dažniausiai nurodanti *priežastį* arba *atžvilgi* (išskirta L. V.-S.)“ (Balkevičius 1963: 182).

(iii) Vietoj būvio įnagininko, kuriuo reiškiama daikto *nenuolatinė*, tam tikrą laiko tarpą trunkanti būsena, kartais vartojama *kaip* konstrukcija (Balkevičius 1963: 109t, 123).

Taigi, Balkevičiaus nuomone, žymėjimas *kaip* konstrukcija susijęs su reikšmės (*pastovi* vs. *laikina* būsena) ar gramatinių funkcijų (*atributyvas* vs. *predikatyvas* vs. *aplinkybė*) skirtumais. Kita vertus, vėlgi pripažistama, kad funkciniai skirtumai, pvz., tarp pažyminių (atributyvu), aplinkybių ir vardžodinių predikatyvų, reiškiamų *kaip* konstrukcijomis, nėra griežtai atskiriam, t. y. esama pereinamujų atvejų (plg. Balkevičius 1963: 123t, 219).

1.3. *Dabartinėje lietuvių kalbos gramatikoje*, be keleto konstatuojamujų teiginių, kad *kaip* konstrukcijomis gali būti reiškiamas priedėlis (Ambrazas, red., 2006: 492)¹² ar jos galinčios pakeisti veiksmažodžio valentinę (t. y. veiksmažodžio reikalaujamą) aktantą (pagal Ambrazą, red., 2006: 603, tarininį pažymini), daugiau apie tai pasakoma išplėstinio sakinio skyriuje, arba, konkrečiau, aptariant tarininį pažymini (Ambrazas, red., 2006: 627) ir (kokybės) lyginamuosius posakius (Ambrazas, red., 2006: 634t). Teigiama, kad lyginimo nereiškiančia *kaip* konstrukcija gali būti reiškiamas tarininis pažymynys, kuris „tik žymi subjekto ar objekto būseną veiksmo atžvilgiu“ (Ambrazas, red., 2006: 627), pvz.:

¹² Taip pat ir *Lietuvių kalbos sintakseje* (Labutis 1998: 329t) apsiribojama konstatavimu, kad priedėlis su pažymimuoju žodžiu gali būti jungiamas ir su *kaip*.

(16) *Jis atvyko į sostinę KAIP PASIUNTINYS.* (plg. ... *pasiuntiniu.*)

(Cituojama pagal Ambrazas, red., 2006: 627.)

(17) *Visa apylinkė gerbė Motiejų KAIP gabų MEISTRĄ.* (Cituojama pagal Ambrazas, red., 2006: 627.)

Tuo tarpu lyginamoji *kaip* konstrukcija sakinyje gali eiti (būdo) aplinkybe¹³ (plg. sakinj (8)), vardažodinio tarinio vardine dalimi (pvz., *Sodžius buvo KAIP viena ŠEIMYNA*), tarininiu pažyminiu (plg. sakinj (7)) (plg. Ulvydas, red., 1976: 659) ar kurios nors sakinio dalies atributu (pvz., *Atlydėjo ją palydovai – trys broliai KAIP AŽUOLAI ir jų draugai*). Atskirai aptariamas lyginamujų konstrukcijų su *kaip* tipas, kai lyginami dalykai, nurodant jų tapatumą tam tikru atžvilgiu, pvz.:

(18) *Senoji Pikčiurnienė visoje apylinkėje garsėjo KAIP gera BOBUTĘ.*
(Cituojama pagal Ambrazas, red., 2006: 634.)¹⁴

Matyti, kad *Gramatikoje* konstrukcijos su *kaip* – grubiai tariant – aptariamos pagal tai, ar jomis reiškiamas lyginimas ar ne (plg. tarinilio pažyminio atvejį).

1.4. Panašiai kaip *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje*, konstrukcijos su *kaip* nagrinėtos ir akademinėje *Lietuvių kalbos gramatikoje* (Ulvydas, red., 1976: 659tt). Nekartojoant to, kas pasakyta, čia norėtusi atkreipti dėmesį dar į keletą pastarojoje gramatikoje randamų teiginių:

(i) Daugelis tapatumą nurodančių lyginamujų posakių kartu pasako ir veiksmo (būsenos) *priežastį*, pvz., *Auksė gi jos privengė KAIP išdidžios PONIOS;* plg. sakinj (18) (Ulvydas, red., 1976: 661t).

(ii) Lyginamieji posakiai, kurie siejami betarpiškai su daiktavardžiais, norint parodyti jų nepriklausymą nuo veiksmažodžio, dažnai rašte išskiriами skyrybos ženklais ir paprastai eina tuo po atraminio žodžio (Ulvydas, red., 1976: 673).

¹³ Akademinėje *Lietuvių kalbos gramatikoje* (Ulvydas, red., 1976: 521tt), be būdo ir kt. aplinkybių, atskirai aptariamos ir lyginamosios aplinkybės, kuriomis eina lyginamieji posakiai. Labutis (1998: 307) taip pat skiria kokybės (būdo) aplinkybių specifinę atmainą – *lyginamąsias aplinkybes*.

¹⁴ *Lietuvių kalbos gramatikoje* (Ulvydas, red., 1976: 661) aptariant tokio tipo sakinus teigiamą, kad *kaip* konstrukcija „nusako lyginamų daiktų tapatumą ir rodo veiksmo atžvilgi“ (išskirta L. V.-S.).

(iii) „Konstrukcijos su *kaip*, siejamos su daiktavardžiais [...], gali nusakyti ir kalbamą savoką tapatumą tam tikru atžvilgiu, pvz.: *Verutė, KAIP prašmatnesnė KAMBARINĘ, buvo pristatyta svečiams patarnauti*. Tokios konstrukcijos laikomos priedėliais“ (Ulvydas, red., 1976: 673). „Eidami su jungiamuoju žodžiu *kaip* išskirtiniai priedėliai ne tik apibūdina pažymimojo žodžio reiškiamą daiktą ar asmenį, bet kartu pasako, dėl kurios *priežasties* (išskirta L. V.-S.) (pvz., *Vilius, KAIP karo DIDVYRIS, tuoju gavo statybinės medžiagos*), ar kuriuo *atžvilgiu* (pvz., *O Karalienės tokios keistos mintys, kurios rasi visai nepriidera jai, KAIP MOTINAI*) jis apibūdinamas“ (Ulvydas, red., 1976: 556; plg. (i)).

1.5. Apibendrinant matyti, kad minėtuose lietuvių kalbotyros darbuose *kaip* konstrukcijų vartojimas siejamas su gramatinė funkcijų (*pažyminys* vs. *tarininis pažyminys* vs. *aplinkybė*) skyrimu ir jų perteikiamomis priežasties, tikslo, atžvilgio reikšmėmis.

2. DAIKTAVARDINĖS KAIP KONSTRUKCIJOS SINTAKSINIU POŽIŪRIU

2.1. Daiktavardžio konstrukcijomis su *kaip* gali būti reiškiamos gramatinės funkcijos tiek sakinio, tiek daiktavardinio junginio lygmeniu. Pagal predikacijos lygmenis, daiktavardiniame junginyje, t. y. pažyminio (priedėlio) su *kaip* atveju, predikacija reiškiama žemesniame sakinio lygmenyje (angl. *downgraded predication*) arba, kitaip tariant, tokios konstrukcijos su *kaip* nesudaro pagrindinės sakinio predikacijos. Sakinio lygmenyje *kaip* konstrukcijomis gali būti reiškiamas pagrindinė (pirminė) ir antrinė (papildoma) predikacija; atitinkamai vartojami pirminiai ir antriniai daiktavardžio su *kaip* predikatyvai (angl. *secondary predicate*, vok. *sekundäre Prädikate*). Pagrindinė sakinio predikacija reiškiama *būtinaisiais* jungties predikatyvais, žymimais daiktavardžio su *kaip* konstrukcijomis, t. y. tokiuose sakiniuose predikatu einanti jungtis valdo aktantą (jo reikalauja), žymimą *kaip* konstrukcija.

Antrinė – papildoma – sakinio predikacija gali būti reiškiamas antriniaijs *būtinaisiais* ir *laisvaisiais*¹⁵ daiktavardžio su *kaip* predikatyvais¹⁶ ir *kaip* kons-

¹⁵ Apie *laisvujų* vs. *būtinujų* predikatyvų apibrežtį plačiau žr. Holvoet (2003); Holvoet, Tamulionienė (2005).

¹⁶ Plg. tarininio pažyminio sampratą *Dabartines lietuvių kalbos gramatikoje* (Ambrazas, red., 2006: 603t, 627), kur neskiriama tarp antrinių *būtinujų* vs. *laisvujų* predikatyvų.

trukcijomis, sakinyje einančiomis aplinkybėmis.¹⁷ Vienas esminių skirtumų tarp antrinių (būtinujų ir laisvujų) predikatyvų ir aplinkybių – semantinės pirmųjų sąsajos su vienu pagrindinio predikato argumentų galimybė, arba, kitaip sakant, konceptuali sąsaja su referentu: antriniai predikatyvai kopuliatyviniu (lot. *copula*) santykiu yra susiję su vienu iš pagrindinio predikato argumentų (vok. *Partizipantenbezug*, *Referentenorientierung*; angl. *participant-oriented*), aplinkybės – tik su pačiu predikatu (vok. *Ereignisbezug*, *Vorgangsorientierung*; angl. *event-oriented*) (plačiau apie tai plg. Schultze-Berndt, Himmelmann 2004; Himmelmann, Schultze-Berndt 2005; Hentschel 2005).

Sakinio lygmeniu antriniai – būtinieji ir laisvieji – predikatyvai panašūs į pagrindinę predikaciją reiškiančius būtinuosius (jungties) predikatyvus: jie, kaip minėta, susiję kopuliatyviniu santykiu su vienu iš pagrindinio predikato argumentų, kuris morfosintaksiniu požiūriu yra *derinimo daviklis*.¹⁸ Tačiau pagrindinio predikato atžvilgiu tas būtiniesiems ir laisviesiems antriniams predikatyvams būdingas latentinis kopuliatyvinis santykis yra skirtinas.¹⁹ „Tikruoju“ kopuliatyviniu santykiu su vienu pagrindinio predikato argumentu yra susiję laisvieji daiktavardžio predikatyvai, kuriais reiškiama antrinė predikacija yra *fakultatyvi* (*nebūtina*) (plg. toliau sakinj (22) *Jis į Paryžių grīžo KAIP DIDVYRIS ≈ Jis grīžo į Paryžių. Ir tuo pačiu jis buvo didvyris (/didvyriu)*). Tuo tarpu antriniai būtinaisiai predikatyvai reiškiama *būtina* predikacija; konkrečiau sakant, antriniai būtinieji predikatyvai daugiau ar mažiau

¹⁷ Apie tai, kad antriniai predikatyvai laikytini ne tik modifikavimo ryšiu su predikatu susiję laisvieji nurodymai (angl. *adjuncte*), bet ir predikato valdomi, t. y. reikalaujami, papildymai (angl. *complementary*), žr., pvz., Nichols (1978); Aarts (1995); Holvoet, Tamulioniene (2005). Skirtingos nuomonės žr. Fehrman (1994: 91–93).

¹⁸ Apie *derinimą* ir terminų *derinimo daviklis* (angl. *agreement controller*, *agreement trigger*), *derinimo gaviklis* (angl. *agreement target*) apibrėžtį plačiau žr. Corbett (1998: 1; 1999: 103; 2001: 2). Derinimas čia suprantamas plačiąja prasme, t. y. ne kaip derinimo daviklio formos kopijavimas, bet kaip derinimo gaviklio formos parinkimas, atsižvelgiant į derinimo daviklį.

¹⁹ Ir daiktavardinio junginio lygmeniu tarp pažyminio (priedelio) ir jo pažymimojo žodžio esama kopuliatyvinio santykio, pvz.: *Jonas, (kaip) rūpestingas sūnus, visada padeda tevams*; plg. *Jonas visada padeda tévams. Jis yra rūpestingas sūnus*. Nepaisant to, kaip jau minėta, atributiniai santykiai yra skiriami žemesnėje sakinio skaidos pakopojė; jie nesusiję su pagrindine sakinio predikacija reiškiamomis laiko ir modalumo reikšmėmis.

leimiama pagrindinio predikato reikšmės; jais reiškiamas latentinis jungties predikatyvas kartu su pagrindiniu predikatu sudaro kompleksinę predikaciją (plg. Schroeder 2003: 29tt; Hentschel 2006: 147; Holvoet, Tamulionienė 2005: 130) (plg. toliau sakinį (21) *Byloje esu pripažintas KAIP NUKENTEJUSYSIS ≈ *Byloje esu pripažintas. Ir tuo pačiu esu nukentėjusysis (/nukentėjusiuoju)*).

Sintaksiškai antriniai būtinieji predikatyvai taip pat skiriasi nuo laisvųjų: pirmieji, panašiai kaip jungties predikatyvai, yra pagrindinio predikato (jungties ar savarankiškos reikšmės veiksmažodžio) valdomi argumentai – *komplementai* (angl. *complements*; vok. *Komplemente*) (plg. sakinius (19)–(21)), tuo tarpu antrieji yra pagrindinio predikato modifikatoriai – *suplementai* (vok. *Supplements*) (plg. sakinius (22), (23)).²⁰

(19) *Prof. A. Minkevičius nuolat dirbo KAIP vyriausiasis Lietuvos mokslų akademijos darbų biologijos mokslų serijos (C) REDAKTORIUS (plg. ... redaktoriumi).*²¹ KT.

(20) *Ši nusikaltimą pavyko išsiaiškinti per keletą dienų, todėl, kad apsižioplino žmogus, kurį plėšikai pasirinko KAIP TARPININKĄ (plg. ... tarpininku²²) parduodant pagrobtą krovinį. Šis pasiūlė jį pirkti tai pačiai bendrovei, kuriai ir priklausė pagrobtas krovinys.* KT.

(21) *Nors byloje esu pripažintas KAIP NUKENTĖJUSYSIS (plg. ... nukentėjusiuoju²³), visiškai negaliu kaltinti A. Stašaičio.* KT.

(22) *[Jis] buvo pakeltas vyresniuoju karininku. 1796 m. jis jau vadovavo prancūzų armijai Italijoje. Ten jis laimėjo daug svarbių pergalių ir į Paryžių grįžo KAIP DIDVYRIS (plg. ... didvyris, ... didvyriu). 1798 m. vadovavo žygiui į Egiptą, bet gana nesėkmingai.* KT.

²⁰ Plg. išnašą 2. Taip pat del terminų *valdantysis žodis*, *valdinys*, *modifikuojamasis žodis*, *modifikatorius* plačiau žr. Holvoet, Judžentis (2003: 14).

²¹ Sližienė (1994: 183) valentingumo požiūriu, be subjekto vardininko, skiria įnagininku reiškiamą sintaksinį aktantą. Skirtingos nuomones žr. Holvoet, Tamulionienė (2005: 135).

²² Valentingumo požiūriu Sližienė (1998: 303) *rinkti „balsuojant paskirti“*, be subjekto vardininko ir tiesioginio objekto galininko, skiria įnagininku ir / arba prielinksniine konstrukcija su į reiškiamą sintaksinį aktantą.

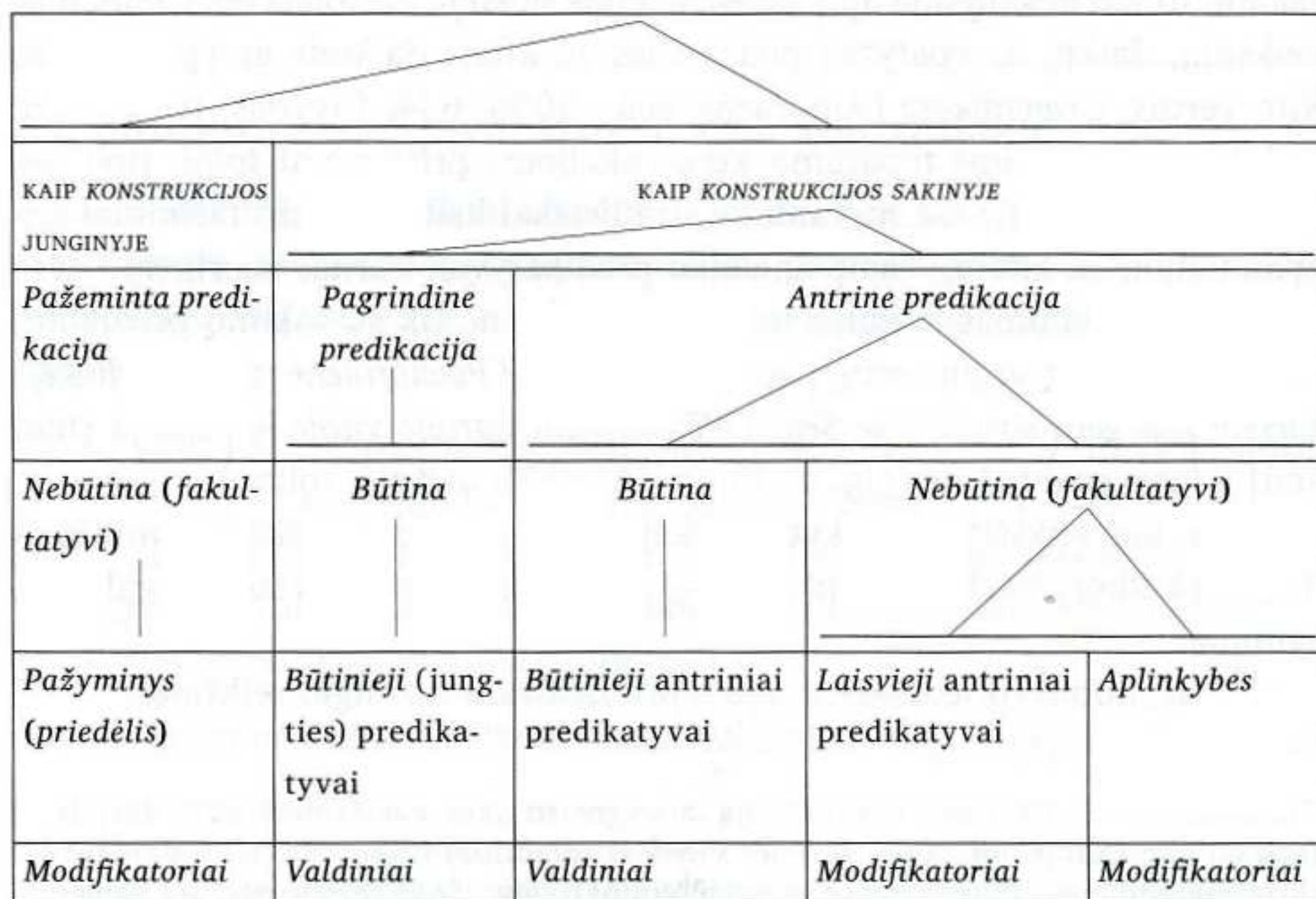
²³ Sližienė (1998: 249) valentingumo požiūriu, be subjekto vardininko ir tiesioginio objekto galininko, skiria galininku ir / arba įnagininku reiškiamą sintaksinį aktantą.

(23) *Aplinkos apsaugos katedros vedėjui Pranui Baltrėnui šis rugsėjis ypatingas. Prasidedančius mokslo metus profesorius pirmą kartą sutinka KAIP LDK Gedimino ordino KAVALIERIUS.* KT.

Modifikatoriaus statusą sakinyje turi ir aplinkybės, t. y. jos paprastai (bet ne visada, plg., *Šiandien Pranukas jaučiasi puikiai* (plg. *kaip lavonas*)) nėra predikato argumentai.²⁴ Tačiau, kaip minėta, aplinkybės, skirtingai nei laisvieji predikatyvai, susijusios su sakinio predikatu, t. y. specifikuojant predikatui reikiama veiksmą. Aplinkybėms nuo laisvujų predikatyvų skirti anglų kalbos gramatikose plačiai taikomas taip vadinamas *do so* („*daryti*“) testas, nominalizacija ir kt., pvz., *Jonas greitai perskaitė knygą*; plg.: *Jonas perskaitė knygą ir tai padarė greitai; greitas knygos perskaitymas* (plačiau plg. Hentschel 2006).

2.2. Tai, kas referatyviai pasakyta, būtų galima apibendrinti taip, kaip parodyta 1 schemaoje.

1 schema. *Kaip* konstrukcijų apžvalga

²⁴ Plačiau apie suplementų skyrimą tipologiniu aspektu žr., pvz., Schultze-Berndt, Himmelmann (2004); Himmelmann, Schultze-Berndt (2005), Schroeder (2003).

Veikiausiai iškart vertėtų pasakyti, kad, nepaisant binarinio skirstymo, tarp visų skiriamų narių nėra griežtų ribų nei sintaksiniu, nei funkciniu požiūriu, kitaip sakant, be tipiško atstovavimo kiekvienai skiriamai grupei, yra pereinamujų, nevienareikšmių (vok. *ambig*) ar neaiškių (vok. *vage*) atvejų (plg. pvz., Geuder 2002; Hentschel 2006; Renz 2006; Holvoet 2006). Toliau iš esmės kalbama apie sakinio lygmeniu skiriamais daiktavardžio su *kaip* konstrukcijas.

3. DAIKTAVARDINĖS KAIP KONSTRUKCIJOS FUNKCINIU POŽIŪRIU

3.1. Kalbant apie *kaip* konstrukcijas funkciniu požiūriu visų pirma norėtusi kiek įmanoma atsiriboti nuo skirtinomis gramatinėmis funkcijomis galinčių eiti tokių tipiškų lyginamosios reikšmės konstrukcijų, kaip: *Sodžius buvo kaip viena šeimyna ≠ sodžius buvo viena šeimyna*; *Jis elgiasi kaip vaikas ≠ jis yra vaikas*; *Karvės parėjo kaip plokštės ≠ karvės buvo plokštės* ir pan. Kitaip sakant, toliau nekalbama apie konstrukcijas su *kaip*, kuriomis apibūdinamas veiksmų, daiktų ar ypatybių panašumas su kitais daiktais ar ypatybėmis. Kita vertus, *Gramatikose* (Ambrazas, red., 2006: 634; Ulvydas, red., 1976: 661t) lyginamosioms tapatumo konstrukcijoms priskiriami tokio tipo pavyzdžiai, kaip (18), čia suprantami, tradiciškai kalbant, kaip tarininiai pažyminiai, arba, kitaip, – kaip antriniai predikatyvai, kuriais iš principio nėra reiškiamas lyginimas ir kurie tuo pačiu susiję ne tik su sakinio predikatu, bet ir su vienu jo argumentu, plg.: (= 18) *Senoji Pikčiurnienė visoje apylinkėje garsėjo KAIP gera BOBUTE²⁵ ≈ Senoji Pikčiurnienė garsėjo visoje apylinkėje [tuo, kad] ji buvo gera bobutė* (plg. sakinius (16)–(17); dar plg. toliau).

Iš to, kas anksčiau pasakyta, aiškėja, jog, remiantis anksčiau minėtais lietuvių kalbotyros darbais (plg. 1.1.–1.3.), konstrukcijomis su *kaip* gali būti žymima:

(i) Pažyminio (priedėlio) atveju – priežasties ir atžvilgio reikšmės.²⁶

²⁵ Sližiene (1994: 197) *kaip* konstrukciją laiko *garsėti „kuo pasižymeti; būti, darytis garsiam tam tikroje aplinkoje, sferoje“ vienu iš valentinių (fakultatyviųjų) palydovų*, kuris pagrečiui gali būti vartojamas su įnagininku, plg., *Šalis garsėjo puošniu baroko STILIUMI; Kai kurie kompozitoriai garsėjo ir KAIP SMUIKININKAI*.

²⁶ Pagal Flaate (1999: 10), funkciniu požiūriu *kaip* konstrukcijos, einančios greta savo derinimo daviklio ir kartu su juo užimančios vieną predikato argumento poziciją,

(ii) Antrinio (laisvojo) predikatyvo atveju – priežasties, tikslo ar atžvilgio reikšmės.

Palikus nuošalyje lyginamosios reikšmės *kaip* predikatyvus, tenka konstatuoti, kad apie *kaip* konstrukcijas kaip būtinuosius predikatyvus iš principio nieko nepasakoma. Minėtuose lietuvių kalbos gramatikos darbuose nelyginamosios *kaip* konstrukcijos iš esmės nėra aptariamos ir kalbant apie aplinkybes. Remiantis tuo, kyla keletas klausimų:

(i) Ar nelyginamosiomis *kaip* konstrukcijomis žymimi būtinieji predikatyvai?

(ii) Ar laisvajam daiktavardžio su *kaip* predikatyvui būdingos tik priežasties (panašiai kaip priedėliui) ir tikslo reikšmės? Jei ne – kokios dar? Ar laisvuojų predikatyvu einančioms daiktavardžio konstrukcijoms su *kaip* būdingos tik aplinkybinės reikšmės?

(iii) Jei laisvajam daiktavardžio su *kaip* predikatyvui būdingos aplinkybinės reikšmės, ar aptariamos konstrukcijos nėra vartojamos kaip aplinkybės (plg. 1.1. (iii))?

3.2. Būtiniosios daiktavardžio su *kaip* konstrukcijos

3.2.1. Veikiausiai mažiausiai abejoniu kyla dėl *kaip* konstrukcijų kaip antrinių būtinujų predikatyvų statuso su tokiais percepčijos ar suvokimo veiksmožodžiais, kaip: *suprasti*, *suvokti*, *interpretuoti*, *postuluoti*, *apibūdinti* ir pan., pvz.:

(24) *Pirmaukštis žmogus mirtį suprato KAIP dvasios, t. y. iškvėpto oro, ATSIISKYRIMĄ nuo kūno.* (Cituojama pagal Sližienė 2004: 198.)

(25) *Šis žmogus iš savo grynai asmeniško mąstymo skurdo ir išganymo vargo filosofavimą suvokia KAIP RIZIKĄ, kai žmogaus dvasia pašaukiama egzistenciškai apsispręsti.* KT.

Kiek daugiau neaiškumų kyla dėl konstrukcijų su *kaip* interpretavimo tokio

arba, Flaate terminais kalbant, adjacentiniai (daiktavardžio) *kaip* predikatyvai (vok. *adjazente (substantivische) als-Prädikative*) yra restriktiviniai. Kitaip sakant, daiktavardinio junginio lygmeniu *kaip* predikatyvai yra restriktiviniai, arba – tradiciškai – jiems būdinga atžvilgio reikšme. Restriktiviniai predikatyvai apriboja (siaurina) sakiniu reiškimą predikaciją ir neretai, nepaisant jų kaip modifikatoriaus statuso, sakinyje negali būti praleidžiami.

tipo sakiniuose, kaip (19)–(21). Nijolė Sližienė (1994: 183; 2004: 298) valentingumo požiūriu tokio tipo veiksmažodžiams, kaip *dirbt*, *tarnauti* ir pan., be vardininko, skiria įnagininku reiškiamą valentinę, t. y. predikato reikalaujamą, aktantą. Tuo tarpu Axelis Holvoetas ir Aurelija Tamulionienė (2005: 135t; plg. Flaate 2007: 80; Hentschel 2006: 147t) sakinyje (19) vartoja įnagininką (suprask, tuo pačiu ir *kaip* konstrukciją) laiko antriniu laisvuoju predikatyvu ir gretina jį su tokiomis konstrukcijomis, kaip (16).²⁷ Straipsnio autorė (dar plg. Vaičiulytė-Seménienė, spaudoje, a) linkusi manyti, kad tam tikrą atliekamą funkciją reiškiantys veiksmažodžiai (vok. *Funktionsverben*) (*dirbt*, *tarnauti*, *figūruoti*²⁸ ir pan.) reikalauja valentino aktanto, žymimo daiktavardžiu, kuris nusako daikto (asmens) socialinę poziciją, užsiémimą, darbinę veiklą, tam tikrą daikto (asmens) atliekamą ar daiktui (asmeniui) numatomą, priskiriamą funkciją ir pan. Laikantis požiūrio, kad būtinieji predikatyvai yra predikato valdiniai (t. y. jie yra predikato reikalaujami ir negali būti praleidžiami, nes sakiny tampa negramatiškas arba keičiasi predikato reikšmė) (plg. Holvoet, Judžentis 2003; 2005; Flaate 2007: 81; 88) visgi derėtu pripažinti, kad tarp sakinio (= 19) *Prof. A. Minkevičius nuolat dirbo kaip [...] redaktorius (/ redaktoriumi)* ir *Prof. A. Minkevičius nuolat dirbo esama pakankamai akivaizdaus reikšmės skirtumo*.²⁹ Tas dažnai įnagininku žymimas valentinis aktantas kartais, regis, be didesnių reikšmės skirtumų gali būti pagrečiui vartojoamas ir su *kaip* konstrukcija (plg. sakinį (26)) ar – vartojant kita reikšme – žymimas vien tik konstrukcija su *kaip* (plg. sakinius

²⁷ Teigiamo (Holvoet, Tamulionienė 2005: 135), kad „nepaisant leksinių ribojimų nematyti pagrindo, dėl ko tokius įnagininkus turetume pripažinti veiksmažodžių valdomais būtinaisiais predikatyvais: nors su kai kuriais veiksmažodžiais šis įnagininkas yra reguliarai vartojoamas, jis néra jų reikalaujamas“. Plg. Balkevičius (1998: 81): „Vardininkas su jungtuku *kaip* gali atstoti predikatinį įnagininką, kai šis žymi veiksmo metu trunkanti būvį arba kaip ankstesnio virsmo rezultatą, pvz., *Vaškelis ir Jakaitis [...] dirbo kaip laisvai samdomi darbininkai; [...] būdvardis [žodžių junginyje] funkcionuoja kaip pažymėnys“.*

²⁸ Plg. *figūruoti* „būti, dalyvauti kur nors; būti dėmesio, svarstymų objektu“, pvz., *figūruoti teisme liudininku* (Keinys, red., 2000: 156).

²⁹ Plg. Sližienės (1994: 182) skiriamą atskirą *dirbt* reikšmę „ką nors daryti, veikti“, pvz., *Jis dieną naktį dirba*. Dar plg. *Kaip vyriausiasis Lietuvos mokslo akademijos darbų biologijos mokslo serijos (C) redaktorius prof. A. Minkevičius dirbo nuolat*, kur konstrukcija su *kaip* gali būti suprantama kaip aplinkybinis (priežasties) predikatyvas.

(27)–(28)). Kita vertus, reikia pripažinti, kad daiktavardinių *kaip* konstrukcijų gali būti vengama dėl jų nevienareikšmiškumo (dar plg. toliau).

(26) *Mokslas yra tarsi industriją, kurios kiekvienos rūšies specialistai tarnauja KAIP specializuotos gamybos TIEKEJAI* (plg. ... *specializuotos gamybos tiekėjais*). KT.

(27) *Nebuvo ten nė kanalizacijos, todėl dovydiečiai kas rytą prieš duris išpildavo turinį statinės, kuri visiems tarnavo KAIP TUALETAS* (**tualetu*, bet: *už tualetą*). KT.

(28) *Laisvė yra nukreipta į vertybes, kurios, toli gražu nebūdamos išimtinis žmogaus kūrinys, jam tarnauja KAIP VADOVĘ, NORMĄ ir SANKCIJĄ.* KT.

3.2.2. Atsiribojus nuo jungties predikatyvais einančių tipiškų lyginamosios reikšmės *kaip* konstrukcijų (plg. sakinį (29)), teigtina, kad likusioms tokiomis konstrukcijomis nėra būdinga reikšti pagrindinę predikaciją (plg. sakinį (30)) (kiek skirtingai Vaičiulytė-Seménienė, spaudoje, a). Kitaip sakant, konstrukcijomis su *kaip* būdinga reikšti antrinius predikatyvus.

(29) *Sauliui sako: „Susitvarkyk vieną kartą, surimték, būk KAIP ŽMOGUS!“ KT.*

(30) *Sakai, jei [tu] nebūsi ŽMOGUMI* (plg. ... *žmogus*), *tai KIRMINU* (plg. ... *kirminas*) *būti nenori.* Labai gražu, bet kas, tavo manymu, yra *žmogus*, jeigu Tu juo nesi? Kad būtum ŽMOGUMI (plg. ... *žmogus*), argi būtinai reikia turėti ant kaktos užlipdytą ženklą, t. y. būti KURPIUM, INŽINIERIUM, KUNIGU ar MUZIKU (**kurpius, inžinierius, kunigas, muzikas*)? KT.

Bet tuomet gali kilti klausimas, kaip interpretuotinos *kaip* konstrukcijos tokiuo tipo sakiniuose, kaip (31)–(34).

(31) *Mes įvedėm dar vieną instituciją ir dėl šios institucijos, aišku, čia buvo skubotai nubalsuota. Aš manau, kad ta institucija galėtų būti KAIP ministerijos PADALINYS. Na, sakykim, pakeltas iki departamento lygio, bet jau dabar tiek to. Vis dėlto mes darom vieną klaidą.* KT.

(32) *Čia [Naujajame Testamente] jis [Kristus] yra KAIP IŠPILDYMAS viso to, ką Senojo Testamento apreiškimas per tūkstantmetę sklaidą buvo pradėjęs, paruošęs, pažadėjęs.* KT.

(33) *A. BASKAS. Socialdemokratų frakcijos vardu pasisakau prieš ypatingos skubos tvarką. (Salėje šurmulys) PIRMININKAS. Jūsų komitetas gali būti KAIP papildomas KOMITETAS. Du komitetai – Biudžeto*

ir finansų ir Ekonomikos komitetas. Seimas turbūt neprieštarauja, kad būtų du komitetai. KT.

(34) *Turbūt Užsienio reikalų komitetas? (Balsai salėje) Ne Užsienio reikalų, o Valstybės ir teisės komitetas – KAIP PAPILDOMAS. Gerai. Ačiū. Sutarėm.* KT.

Jei, tarkim, sakiniuose (31)–(32) *kaip* konstrukciją galima būtų interpretuoti ir kaip lyginamają, tai sakiniuose (33)–(34) vargu. Regis, aptariamo tipo sakiniuose vartojamos *kaip* konstrukcijos galėtų būti laikomos antriniais predikatyvais. Tokiu atveju, žinoma, veiksmažodis *būti* turėtų būti suprantamas ne kaip jungtis, bet kaip savarankiškos reikšmės veiksmažodis, o *kaip* interpretuojamas kaip dalelytė, kuriai būdinga „*vien, tik*“ ar „*dar, be to*“ reikšmė.

3.3. Fakultatyvios (nebūtinėsios) daiktavardžio su *kaip* konstrukcijos

3.3.1. Laisvieji predikatyvai su *kaip*

Pastaruojančiu metu tipologinėje literatūroje su vienu iš pagrindinio predikato argumentų susiję modifikatoriai – antriniai laisvieji predikatyvai (tradiciškai, tarininiai pažyminiai) – skiriami į *rezultatyvus* vs. *nerezultatyvus* (arba *depiktyvus* plačiąja prasme) arba į *depiktyvus* (siauraja prasme), *cirkumstantialus* (angl. *cirkumstantial*) (toliau *aplinkybinius predikatyvus*) ir *rezultatyvus* (plačiau apie tai plg. Hentschel 2005, 2006; Holvoet, spaudoje; Irimia 2005: 23t; Schultze-Berndt, Himmelmann 2004: 3; Himmelmann, Schultze-Berndt 2005: 4, Hinterhölz 2001: 100; Nichols 1981). Čia laikomasi siaurosios depiktyvų sampratos, t. y. depiktyvai priešinami aplinkybiniams predikatyvams ir rezultatyvams. Per daug nedetalizuojant minėtiną keletas pagrindinių laisvujų predikatyvų tarpusavio skirtumų.

3.3.1.1. Tipiškais laisvaisiais predikatyvais – depiktyvais – predikuojamas įvykis (subjekto ar objekto būsena) iš principo sutampa su pagrindiniu predikatu reiškiamo veiksmo laiku (angl. *temporal overlap*, vok. *zeitliche Überlappung / Koextension*). Pavyzdžiui, sakinyje (= 23) *Prasidedančius mokslo metus profesorius pirmą kartą sutinka KAIP LDK Gedimino ordino KAVALIERIUS* depiktyvu reiškiamos daikto (asmens) būsenos (*profesorius* yra LDK

Gedimino ordino kavalierius) laikas ribojamas (galioja) pagrindinio predikato laiko intervalu (*profesorius sutinka prasidedančius mokslo metus*), plg. *Kai profesorius sutinka prasidedančius mokslo metus, jis tuo pačiu yra LDK Gedimino ordino kavalierius*; sakinyje nieko nesakoma apie tai, ar profesorius yra LDK Gedimino ordino kavalierius prieš ar / ir po prasidedančių mokslo metų sutikimo. Depiktyvas tikslina (precizuota) informaciją apie vieną iš pagrindinio predikato argumentų (referentų) pastarojo veiksmo metu (profesorius ne šiaip sutinka prasidedančius mokslo metus, bet sutikdamas juos jis tuo pačiu pirmą kartą yra ir LDK Gedimino ordino kavalierius). Depiktyvas į pagrindiniu predikatu nusakomo veiksmo modalumo ir neigimo (angl. *scope of negation*) apręptį, pvz., *Pirmą kartą prasidedančių mokslo metų profesorius ne-sutinka kaip rektorius* (t. y. *pirmą kartą prasidedančius mokslo metus profesorius sutinka jau ne kaip rektorius*) (dar plg. sakinius (9), (22)–(23)). Depiktyvai laiko, modalumo ir neigimo atžvilgiu priklauso pagrindiniam predikatui, yra veiksmažodinės frazės (vok. *VP-interne*) dalis.

3.3.1.2. Rezultatyvai taip pat yra veiksmažodinės frazės dalis, tačiau, skirtingai nei depiktyvo atveju, jais predikuojamas įvykis (būsena) yra pagrindiniu predikatu nusakomo veiksmo išdava (arba rezultatas). Kitaip sakant, laiko atžvilgiu rezultatyvais nusakoma daikto būsena nesutampa su pagrindiniu predikatu reiškiamo veiksmo intervalu; rezultatyvu pasakoma būsena būdinga daiktui pasibaigus pagrindiniu predikatu nusakomam veiksmui, pvz., *Kiemas privažiavęs pilnas vežimų* (cituojama pagal Valeckienė 1967: 105) (plačiau žr. Himmelmann, Schultze-Berndt 2005 ir ten cituojamą literatūrą; dar plg. Hentschel 2005; Holvoet, spudoje). Atsižvelgiant į tai, kad rezultatyvus nėra būdinga žymėti daiktavardžio konstrukcijomis su *kaip*, toliau apie juos nekalbama.

3.3.1.3. Atsižvelgdamas į Johannos Nichols (1981: 18t) (bei kitų autorų darbuose) skiriamus cirkumstancialus³⁰, Gerdas Hentschelis (2006) išplėtojo ir patikslino aplinkybinių predikatyvų (circumstantial) tipus, jų skyrimo

³⁰ Johanna Nichols (1981: 18t), aptardama rusų kalbos laisvuosių antrinių predikatyvus (angl. *free predicate nominals*), juos skiria – grubiai tariant – į aplinkybinius ir neaplinskybinius (angl. *circumstantial vs. non-circumstantial*), kurių pirmieji apibrėžiami kaip „an actant not governed by the verb. Also adverbial, in relational grammar oblique or non-term“ (Nichols 1981: 367) ir semantiškai toliau skirstomi į laiko, nuolaidos ir sąlygos; tuo tarpu antrieji (Nichols 1981: 19) – artimai susiję su būdo aplinkybėmis – žymi kiekį, kokybę, formą ir pan.

kriterijus bei tarpusavio sasajas. Aplinkybiniai predikatyvai, panašiai kaip depiktyvai, nėra rezultatyvai, bet, skirtingai nei depiktyvai, nejeina į pagrindiniu predikatu reiškiamo veiksmo neigimo apréptį (t. y. neigiamas pagrindinis predikatas, bet ne pats predikatyvas) (plg. Nichols 1981: 42); jie yra saknio, o ne veiksmažodinės frazės, dalis (vok. *VP-externe*).³¹ Aplinkybiniai predikatyvai, be laiko su pagrindiniu predikatu sutapties (plg. 3.3.1.1.), papildomai reiškia, pagal Nichols (1981: 11, 18, 349), (i) laiką, (ii) nuolaidą, (iii) sąlygą ar (iv) priežastį (plg.: (i) rus. *REBIONKOM on žyl v Moskve; On provorovalsja KAK KLADOVŠČIK*; (ii) rus. *On i SPJAŠČIJ ne mog zabyt' ob ètom*; (iii) rus. *SLADKIJ ètot čaj vkusnyj*; (iv) *KAK PREDSTAVITEL' svoej sredy on pital ljubov' k francuzskoj kul'ture*) (dar plg. Flaate 2007: 90; Hentschel 2006; Renz 2006: 46tt).³²

3.3.1.4. Kaip jau minėta, lietuvių kalbotyroje įprasta kalbèti apie laisvuosius priežasties predikatyvus (plg. sakinius (2), (5), (13) – (14)). Jie dažni ir Kauno Tekstyne. Tačiau apie kitus aplinkybinius predikatyvus lietuvių kalbotyroje ne kas pasakyta. Tiesa, Balkevičiaus minima tikslo reikšmè veikliausiai siejama su tokio tipo sakiniais, kaip (15) ar (35). Apie priežasties ir tikslo reikšmes galima bùtų kalbèti ir sakinyje (36): *Be to, kad Ruželè yra Ildefonso draugas, jis buvo pasiskolintas ir dèl to, kad jis buvo mokslinis konsultantas ir / arba ...jis buvo pasiskolintas mokslinèms konsultacijoms.*

(35) *Buožei mažametis reikalingas KAIP pigi darbo JÉGA.* (Cituojama pagal Balkevičius 1963: 124.)

(36) *O kadangi profesorius Ruželè yra senas Ildefonso mokslo*

³¹ Plg. Holvoet, Pajediene (2005: 97tt, 115), kur predikato ir saknio aplinkybës (modifikatoriai) tarpusavyje skiriamos pagal tai, ar jos (ne)gali modifikuoti kalbos vienetus, neturinčius savarankiško saknio požymiu. Predikato aplinkybes „gali modifikuoti kalbos vienetus, kurie neturi savarankiško saknio požymiu (pvz., predikato aplinkybe meniškai gali modifikuoti laiko ir nuosakos požymiu neturinčią struktūrą *deklamuoti Maironio eiléraščius*), o saknio aplinkybës gali modifikuoti tik tokius kalbos vienetus, kurie turi savarankiško saknio požymius (pvz., galbùt gali modifikuoti *deklamavo Maironio eiléraščius*, bet ne *deklamuoti Maironio eiléraščius*)“ (Holvoet, Pajediene 2005: 115).

³² Plg. aplinkybinių predikatyvų raišką vokiečių ir lenkų kalboje in: Hentschel (2006). Pvz.: (i) *Als Kind trug Peter eine Brille*; (ii) *Sogar als Ärztzin konnte Magda nicht helfen*; (iii) *Als Aperitif verdirbt mir Magenbitter den Appetit*; (iv) *Als Schwerverletzter liegt Paul auf der Intensivstation*. Apie tokio tipo konstrukcijų kaip priedèlių (vok. *Apposition*) sampratą plg. Schroeder (2003); Beckmann (1997: 164tt); Lawrens (1993).

draugas, tai buvo tučtuoja pasiskolintas iš „Greitosios“ KAIP mokslinis KONSULTANTAS (laikinai dargi sukuriant tokį etatą). KT.

Kyla klausimas, ar lietuvių kalboje laisvaisiais *kaip* predikatyvais žymimos ir kitos tipologinėje literatūroje aptariamos aplinkybinės reikšmės. Dėl nuolaidos aplinkybinių predikatyvų didesnių abejonių nekyla: neigiant teigiamą sakinį su laisvuoj priežasties ar tikslo predikatyvu, jis paprastai interpretuojamas kaip nuolaidos, plg. sakinį (14) *Tokiu būdu kelionė į Vilnių NEBUVO pasirinkta KAIP geriausia PRIEMONĖ* (\approx *nors tai ir buvo geriausia priemonė*) *nutraukti tai pavojingai pažinčiai.* Tuo tarpu neigiamas sakinys (36): *Nors profesorius Ruželė yra senas Ildefonso mokslo draugas, jis visgi NEBUVO pasiskolintas iš „Greitosios“ KAIP mokslinis KONSULTANTAS* grįstų *kaip* predikatyvo ryškesnę tikslo interpretaciją (skirtingai sakinyje (35)). Kauno Tekstyne randamas ir vienas kitas antrinis *kaip* predikatyvas, kuris galėtų būti interpretuojamas ir kaip sąlygos, plg.:

(37) *Romualdas Ozolas, Centro Sajunga: „I Lietuvą investicijos turėtų ateiti KAIP į padorių šALĮ“.* KT.

(37a) *Jei Lietuva būtų (yra) padori šalis, tai čia turėtų ateiti ir investicijos.*

(37b) *Kadangi Lietuva yra padori šalis, tai čia turėtų ateiti investicijos.*

Tačiau sąlygos predikatyvas nesunkiai įsivaizduojamas tokiam sakinymje: *Gera būti nesuvaržytam jokių Karo tarnybos įstatymų. KAIP KARIŠKIS negalėčiau nei streikuoti, nei viešai pasisakyti.*

Tai, kad *kaip* konstrukcijomis gali būti reiškiama laiko predikatyvas rodo frazeologizmu virtęs *kaip gyvas*, plg. sakinį (38). Tačiau reikia pripažinti, kad lietuvių kalboje laiko reikšmės daiktavardžio *kaip* predikatyvų reta, plg. sakinius (39)–(40). Laikui reikšti įprasta pasirinkti pusdalyvinę *būti* konstrukciją ar šalutinį sakinį (plg., *būdamas vaikas / kai buvau vaikas, daug sportavau*), rečiau derinamuojų daiktavardžio linksniu žymimą laiko predikatyvą (plg., *Vaiko tu manęs nepažinojai*).

(38) *Visišką Anupro iš numirusiųjų prisikėlimą apvainikavo Julytės vestuvės. Tokios iškilmės dar neregėjo KAIP GYVA Šilų kaimo publika, pradedant varvanosiais, baigiant apsamanojusiais seniais.* KT.

(39) *Gyvenimas tai diktuoja. Bet nenorečiau būti žmogumi, kuris*

atėjo teisti kitų. *Dirbsime bendrą darbą ir žiūrėsime, kas ką sugeba.* – *Jus prisimename KAIP Privatizavimo departamento vadovą.* Dabar vyksta antrasis privatizavimo etapas. Kaip, Jūsų nuomone, jis turėtų plėtotis, kaip pasibaigtį? KT.³³

(40) *Lenkas jo neišdavė ir toliau nuėjo su kareiviais tikrinti kitų vagonų. Rafa laimingai pasiekė Berlyną, prisidėjo prie amerikiečių karių, vėliau KAIP samdytas KAREIVIS vadovavo kovoms su komunizmu Afrikoje, didelę dalį savo gyvenimo paskirdamas kerštui už Lenkijos okupaciją.* KT.

3.3.1.5. Taigi iš to, kas pasakyta, matyti, kad daiktavardžio *kaip* konstrukcijomis gali būti žymimi depiktyvai ir aplinkybiniai (laiko, nuolaidos, sąlygos, tikslas, priežasties) predikatyvai.

3.3.2. *Kaip* konstrukcijos kaip aplinkybės

Simonas Dikas *Funkcinėje gramatikoje* (1989; 1997) skiria keturis modifikatorių (arba, Diko terminais, *satelitų* (angl. *satellites*)), susijusiu su predikatu (t. y. aplinkybių), lygmenis. Pastarieji į branduolinę (angl. *nuclear*) sakinio predikaciją nejeinantys modifikatoriai sudaro apvalkalo (angl. *core*) arba išplėstinę (angl. *extended*) predikaciją (t. y. nepriklauso predikatui ir jo argumentams). Čia apsiribojama Diko skiriamais pirmojo ir antrojo lygmens modifikatoriais.³⁴ Pirmojo lygmens modifikatoriai yra prototipiški

³³ Schultze-Berndt, Himmelmann (2004: 42) tokio tipo pavyzdžius, kaip *On pomnit menja gusarom*, interpretuoja kaip depiktyvus. Autoriai (2004: 22) skiria 6 depiktyvų skyrimo kriterijus, kurių pirmasis apibrėžiamas taip: „it [the clause – L. V.-S.] contains two separate predicative elements, the main predicate and the depictive, where the event expressed by the depictive holds within the time frame of the event expressed by the main predicate (išskirta L. V.-S.)“ arba „depictives express a state that holds during the reference time of the event encoded by the main predicate“ (2005: 4, dar t. p.: 18). „In the case of circumstancials, other semantic links are evoked in addition to the basic pure temporal overlap. Following Nichols, these „other semantic links“ could be classified as condition, concession and temporal“ (Himmelmann, Schultze-Berndt 2005: 17).

³⁴ Trečiojo lygmens modifikatoriai yra propoziciniai arba, pagal Diką (1989: 252t; 1997: 297t) *attitudinal satellites*, kuriais reiškiamas kalbetojo dalyku padėties vertinimas. Kitaip sakant, tai yra modalines sakinio aplinkybės (plg. Hentschel 2005), pvz., *LAIMEI, aš tave sutikau*. Ketvirtojo lygmens modifikatoriai yra ilokuciniai (angl.

(būdo, priemonės, kokybės ir pan.) su pačiu predikatu susiję modifikatoriai (vok. *VP-interne Adjunkte*), kurie modifikuoją arba specifikuoją pagrindiniu predikatu reiškiamą įvykių, arba, Diko (1989: 192t; 1997: 225t) terminais kalbant, branduolinės predikacijos (angl. *nuclear predication*) dalykų padėti (angl. *states of affairs* (SoA)), pvz., *Onutė šoka KAIP PLUNKSNELE*. Tokie modifikatoriai jeina į predikato neigimo aprėptį (plg. 3.3.1.1.). Antrojo lygmens modifikatoriai skiriami sakinio lygmeniu (vok. *VP-externe Adjunkte*); jais reiškiama dalykų padėties vietas, laiko, rezultato, tikslas, priežasties ir pan. atžvilgiu (Dik 1989: 206tt; 1997: 243t), pvz., *Jonas VAKAR VAKARE susitiko su Onute KATEDROS AIKŠTEJE*.³⁵ Tokios sakinio lygmens aplinkybės, panašiai kaip aplinkybiniai predikatyvai (plg. 3.3.1.3.), yra už predikato neigimo aprėties ribų.

Nors straipsnyje nuošalyje paliktos lyginimo reikšmės *kaip* konstrukcijos, visgi tenka konstatuoti, kad tarp tokiomis konstrukcijomis sakinyje papras tai žymimų būdo aplinkybių, t. y. pirmojo lygmens predikato modifikatorių, ir laisvujų predikatyvų, nėra griežtos ribos, plg. sakinius (41)–(46). Tarkim, jei sakiniuose (41)–(42) *kaip* konstrukcija galėtų būti perfrazuojama: *buvome sutiki taip, kaip sutinkami garbingi svečiai ar laiškelj saugojo taip, kaip saugotų brangiausią dovaną*, tai ji, regis, mažu mažiausiai sakinyje (42) gali būti interpretuojama ir kaip priežasties predikatyvas: *laiškelj saugojės, nes tai buvo brangiausia dovana*. Ir sakinys (43) yra nevienareikšmis: daiktavardžio *kaip* konstrukcija gali būti suprantama kaip lyginamoji (būdo) aplinkybė reikšme „*puikiai*“, plg. *prisimename taip, kaip prisimintume gerą pamoką*, arba ji gali

illocutionary satellites) (Dik 1989: 258t; 1997: 304tt) arba šnekos akto (plg. Hentschel 2006; Holvoet, Pajèdiene 2005: 95); jais modifikuojama ar specifikuojama šnekos akto ilokucinė vertė, t. y. reiškiamas kalbetojo komentaras šnekos akto atžvilgiu, pvz., *ATVIRAI KALBANT, JIS YRA NEMANDAGUS*.

Apie siūlomą aplinkybių (modifikatorių) skirtymą lietuvių kalboje plg. Holvoet, Pajèdienė (2005), ten pat žr. ir kituose lietuvių gramatikos darbuose pristatomą nuomoniu apžvalgą. Dar plg. išnašą 32.

³⁵ Literatūroje (plg. Zifonun etc. 1997: 1122tt; Renz 2006: 11t) siūloma testų atskirų lygmenų modifikatoriams skirti. Pvz., pirmo ir antro lygmens modifikatoriams tarpusavyje skirti naudojamasi taip vadinamu vok. *Es ist der Fall, daß...,* angl. *It is the case that...,* lenk. *To było..* testu. Pvz., vok. *Sie legten sich früh schlafen;* plg. *Es war früh der Fall, daß sie sich schlafen legten;* lenk. *Wcześniej położyli się spać;* plg. *Położyli się spać. To było wcześnie. Bet: Twarz powoli nabierała barwy stroju;* plg. **To było powoli, że twarz nabierała barwy stroju.*

būti siejama su *tai* (t. y. „*beržinės košės*“ *gavimu*) kaip propozicija, būten įvykio komentavimu, plg. *tai* – „*beržinės košės*“ *gavimas, arba mušimas* – *buvę gera pamoka*. Kitaip sakant, pastaruoju atveju *kaip* konstrukcija yra derinama su propoziciniu *tai*, o funkciškai yra laisvasis (priežasties) predikatyvas. Tuo tarpu, nepaisant derinimo su derinimo davykliu, daiktavardžio *kaip* konstrukcija yra aplinkybė sakiniuose (44)–(45), kur kalbama apie augalų vartojimo būdą. Dėmesio vertas sakiny (46), kur, atsižvelgiant į skyrybą *kaip* konstrukcija iš pirmo žvilgsnio galėtų būti interpretuotina kaip tikslinamoji būdo aplinkybė: ...*jūs nuoširdžiai* (KAIP nuoširdžiai?), KAIP MOKSLININKAS, *vedinas* (t. y. vedamas – L. V.-S.) eksperimentatoriaus smalsumo, paversi mane savo mediumu. Teigiant tai, tuo pačiu būtų implikuotina mintis, kac *nuoširdžiai* (o tuo pačiu ir konstrukcija su *kaip*) yra susijusi su predikatu, t. y. yra būdo aplinkybė. Tai rodo ir tipiška aplinkybėms morfologinė raiška – žymėjimas prieveiksmiu. Tačiau funkciškai *nuoširdžiai* veikiau susijęs su subjektu (plg. *jūs nuoširdus*), nei su predikatu (plg. ?*nuoširdus pavertimas*, bet: *jis nervingai kramtē nagus*, plg. *nervingas nagų kramtymas*). Kitaip tariant, kalbamuoju atveju teigiamą apie asmens būseną veiksmo metu, o ne apie veiksmo atlikimo būdą. Tai grindžia ir su subjektu *jūs* derinama konstrukcija su *kaip*.³⁶ Trumpai sakant, kalbamuoju atveju *kaip* konstrukcija yra veikiau laisvasis predikatyvas. Tokio tipo sakiniai leidžia kalbėti apie pereinamuosius atvejus ne tik tarp laisvųjų predikatyvų ir aplinkybių, bet ir apie galimą prieveiksmių sąsają tiek su predikatu, tiek su vienu iš jo argumentų (pagal Geuder 2002, *oriented adverb*³⁷, arba šiuo konkrečiu atveju *transparent (psychological) adverbs*; plg. Renz 2006).

(41) Paskutinė mūsų aplankyta įmonė – „Kėdainių grūdai“. Čia buvome sutiki KAIP garbingi svečiai – su orkestru ir dainomis. KT.

³⁶ Plg. tą patį sakinį su kitokia skyryba: *Anqkart aš ıtikéjau, kad jūsų rūpestis mano aistra nebus retorinis, kad jūs nuoširdžiai KAIP MOKSLININKAS, vedamas eksperimentatoriaus smalsumo, paversit mane savo mediumu*, kur *kaip* konstrukcija galėtų būti suprantama ir *kaip* priežasties predikatyvas.

³⁷ Plg. Geuder (2002: 10t; dar plg. t. p.: 209): „In view of the fact that the relation between e- and x-predicates is so systematic, it is conceivable that certain adverbs might share individual-related meaning components of their x-predicating cognates – maybe because they are derived from them. It is adverbs with this property that I call **oriented adverbs**. This is to say, this particular notion of „orientation“ is always understood as orientation to an individual“.

(42) *Vytas rodė tą kelių sakinių laiškelį ir sakė, jog jį saugojės KAIP brangiausią DOVANĄ. Ir bičiulis teisus. Aš nesuskaičiuojamą aibę gavau analogiškų dovanų.* KT.

(43) *Ieškokime gavusių „beržinės košės“. Ar labai pykstate ant savo tėvų, gavę nuo jų „beržinės košės“? – Kol karštas užpakalis. Vėliau prisimename KAIP gerą PAMOKĄ.* KT.

(44) *Nuplautus varpučių šakniastiebius (150g) išvirti pasūdytame vandenye, supjaustyti 2–3 cm ilgio gabaliukais, pakepinti riebaluose ir duoti KAIP GARNYRĄ prie keptos arba virtos mésos.* KT.

(45) *Varnalėšų šaknis galima valgyti žalias KAIP SALOTAS (mažai skiriasi nuo gelteklių). Jauni lapai irgi vartojami KAIP DARŽOVE. Iš jų galima paruošti salotas, dėti į sriubas. Ruošiant salotas varnalėšų lapus reikia 1-2 min. palaikyti karštame vandenye, nuvarvinti...* KT.

(46) *Anqkart aš įtikėjau, kad jūsų rūpestis mano aistra nebus retorinis, kad jūs nuoširdžiai, KAIP MOKSLININKAS, vedinas eksperimentatoriaus smalsumo, paversit, kaip žadėjote, mane savo mediumu, vardan mano gerovės, ir padėsit išbristi iš nežinios.* KT.

Antrojo lygmens predikato modifikatoriais – aplinkybėmis – iš dalies galėtų būti priskiriamos tokio tipo *kaip* konstrukcijos, *kaip* sakiniuose (47) – (48), kur viena iš reikšmių būtų tikslas: vartojimo ar auginimo tikslas.³⁸ Be tikslų reikšmės, sakinyje (48) *kaip* konstrukcija veikiausiai gali būti suprantama ir *kaip* priežasties predikatyvas, plg. *Gelsvė Lietuvoje auginama dėl to, kad yra prieskoninis augalas* (plg. sakinį (42)). Tokie atvejai, *kaip* (48), funkciniu požiūriu lieka neaiškūs. Reikia pripažinti, kad *kaip* konstrukcijomis reiškiama aplinkybių reta: daugeliu atveju dėl derinimo *kaip* konstrukcijos gali būti interpretuotinos ir *kaip* susijusios su vienu iš predikato argumentų.

(47) *Rašydamas apie germanus, sako, kad „jie renka rankomis dumblą, atseit durpes, džiovina jį, naudodamiesi daugiau vėju negu*

³⁸ Plg. atvejus, kai *kaip* konstrukcija vartojama kaip tikslas reikšmės predikato valentinius aktantas, t. y. būtinasis predikatyvas, pvz., *Tinka [žolės] profilaktinėms arbatoms, KAIP PRIESKONIS, patalpose žolynų kvapų imitacijai, orui aromatizuoti, žolių pagalvelėms, pirtyje, saunoje, aromatinėms vonioms, želdynuose* (KT). Sližienė (2004: 328) tokio tipo sakiniuose su *tiki* „būti kokiam reikalui geram, naudingam“ skiria tikslą naudininku ir / arba infinityvu reiškiama aktantą.

saule, ir išdžiovintą vartoja KAIP KURĄ valgiui gaminti ir nuo šiaurės vėjo nušiurpusiam kūnui šildytis". KT.

(48) *Vaisiai plokšti, gelsvai rudi. Visas augalas stipriai kvepia, dekoratyvus. Gelsvė kilusi iš Azijos. Lietuvoje plačiai auginama KAIP prieskoninis AUGALAS. Žaliava – lapai, šakniastiebiai ir šaknys. Visose augalo dalyse yra eterinio aliejaus, raugų, organinių rūgščių. KT.*

4. BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Apibendrinant tai, kas pasakyta, aiškėja, kad nelyginamosiomis daiktavarčio *kaip* konstrukcijomis gali būti reiškiami antriniai – būtinieji ir laisvieji depiktyvai ir aplinkybiniai – predikatyvai ir aplinkybės. Konstrukcijomis su *kaip* labiau būdinga analitiškai žymėti antrinius predikatyvus. Tai teigiant atrodytų, jog tuo pačiu implikuojama mintis: tas pat morfosintaksinis žymėjimas būdingas skirtingoms gramatinėms funkcijoms ir / arba reikšmėms pasakyti. Viena vertus, – taip, kita vertus, morfosintaksiniu požiūriu galima kalbėti apie daugiau ar mažiau atskiriems antriniams predikatyvams iš aplinkybėms tipišką (būdingą) ir tuo pačiu tarpusavyje besiskiriančią raišką. Atsižvelgiant į Hentschelio skiriamas dvi – predikatyvų hierarchiją PIRMINIS (t. y. jungties) (DAIKTAVARDŽIO) PREDIKATYVAS < ANTRINIS PREDIKATYVAS (< DEPIKTYVAS < KOMPLEMENTAS) (Hentschel 2005) (pagal kurią, kuo dešiniau hierarchijoje skiriamas predikatyvas, tuo dažnesnis daiktavardžio įnagininkas) ir preliminarią antrinių predikatyvų sintaksinio ir semantinio įtraukimo (vok. *syntakto-semantische Einbindung*) į pagrindinę predikaciją hierarchiją (Hentschel 2006: 172) KOMPLEMENTAS < DEPIKTYVAS < APLINKYBINIS LAIKO PREDIKATYVAS < APLINKYBINIS SĀLYGOS PREDIKATYVAS < APLINKYBINIS PRIEŽASTIES PREDIKATYVAS (pagal kurią, kuo dešiniau hierarchijoje skiriamas predikatyvas, tuo mačiau jis įtrauktas į pagrindinę predikaciją) – hierarchijas ir remiantis lietuvių kalbos duomenimis bei analize (dar plg. Vaičiulytė-Seménienė, spaudoje, a, b; Holvoet, spaudoje), galima būtų teigt: kuo mažiau antrinis predikatyvas yra įtrauktas į pagrindinę predikaciją, tuo būdingiau jį žymėti analitiškai – kalbamuoju atveju daiktavardžio *kaip* konstrukcija. Konkrečiau kalbant, hierarchijos KOMPLEMENTAS < DEPIKTYVAS < APLINKYBINIS PREDIKATYVAS atžvilgiu laiko predikatyvai yra tarpiniai tarp tipiškų veiksmažodinės frazės (VP-*interne*) ir saknio (VP-*externe*) predikatyvų: pagal savo morfosintaksinį žymėjimą (pavieniu derinamuju linksniu ar *kaip* konstrukcija, plg. sakinius (38) –

(40)) jie susiję tiek su depiktyvais, tiek su kitais aplinkybiniais (salygos, priežasties ir pan.) predikatyvais, žymimais tik *kaip* konstrukcijomis. Kita vertus, hierarchijos viduje skiriami depiktyvai gali būti žymimi panašiai tiek kaip komplementai, tiek kaip tie patys aplinkybiniai (laiko) predikatyvai ar aplinkybės. Tai teigiant visų pirma turima omenyje žymėjimas įnagininku. Jei įnagininku būdinga reikšti daiktavardžio komplementus, tai depiktyvų atveju jis yra tuo būdingesnis, kuo mažiau tipiškas depiktyvas yra reikšmės požiūriu (apie tai plačiau plg. Vaičiulyte-Seménienė, spaudoje, b ir ten cituojamą literatūrą). Kita vertus, įnagininku žymimi daiktavardžio depiktyvai (ypač mažiau tipiški, pvz., kiekio, būdo ir pan.) dėl savo reikšmių su (kiekio, būdo ir pan.) aplinkybėmis bendrumo persikloja su paprastai įnagininku žymimomis aplinkybėmis. Tas pat pasakytina ir apie galimą *kaip* konstrukcijomis reiškiamą depiktyvų ir aplinkybių sanklodą. Taigi laikantis nuomonės, kad tarp antrinių predikatyvų ir aplinkybių nėra griežtų ribų tiek funkciniu, tiek morfosintaksiniu požiūriu, galima būtų teigt: kuo labiau antrinis predikatyvas yra įtrauktas į pagrindinę predikaciją, tuo būdingesnis jam žymėjimas pavieniu „grynu“ linksniu, neatmetant atskiro linksnio (derinamojo ir / arba įnagininko) ir / ar analitinio žymėjimo kaip *morfosintaksinių variantų*³⁹ ar opozicinio vartojimo atvejų.

ŠALTINIAI

KT = Kauno Vytauto Didžiojo universiteto kompiuterinės lingvistikos centro dabartinės lietuvių kalbos tekstynas: <http://donelaitis.vdu.lt>.

LITERATŪRA

AARTS, B. 1995: Secondary predicates in English. In: AARTS & MEYER, eds., 1995, 75–101.

³⁹ *Morfosintaksiniai variantai* suprantami, pagal Hentschel (1992; 2001): *morfosintaksinių variantai* – tai vienoje fiksuotoje struktūrinėje pozicijoje, kuri susijusi su ta pačia situacijos perspektyva, vartojamos dvi (mažiausiai) to paties semantinio argumento skirtinges morfosintaksinės formos, galinčios viena kitą pakeisti be reikšmės skirtumų. Tada vieno iš linksnių pasirinkimas priklauso nuo stilistinių, pragmatinių ir pan. niuansų.

- AARTS, B. & Ch. F. MEYER, eds., 1995: *The Verb in Contemporary English. Theory and description*, Cambridge: Cambridge University Press.
- AMBRAZAS, V., red., 2006: *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- ANDERS, S. & G. HENTSCHEL 2006: Zur Syntax und Semantik polnischer Phrasen mit *jako* und substantivischer Ergänzung im Vergleich zu deutschen *als*. In: I. BOBROWSKI & K. KOWALIK, red., *Od fonemu do tekstu. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Laskowskiemu*. Kraków: Lexis, 223–228.
- BALKEVIČIUS, J. 1963: *Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- BALKEVIČIUS, J. 1998: *Lietuvių kalbos predikatinių konstrukcijų sintaksė*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- BECKMANN, F. 1997: *Untersuchungen zur Grammatik der Adjunkte*. Berlin etc.: Walter de Gruyter. (Studia Linguistica Germanica, 44.)
- BOEDER, W. & G. HENTSCHEL, Hrsg., 2001: *Variierende Markierung von Nominalgruppen in Sprachen unterschiedlichen Typs*. Oldenburg: IBIS. (Studia Slavica Oldenburgensia, 4.)
- CORBETT, G. G. 1998: Agreement in Slavic.
www.indiana.edu/~slavconf/linguistics/~corb.pdf
- CORBETT, G. G. 1999: Introduction. In: *Agreement* [Special issue of] *Folia Linguistica* 33 (2), 103–107.
- CORBETT, G. G. 2001: Agreement: terms and boundaries. www.surrey.ac.uk/LIS/SMG/~projects/agreement/Papers/texas.pdf
- DIK, S. 1989: *The Theory of Functional Grammar* 1, Berlin etc.: Mouton de Gruyter.
- DIK, S. 1997: *The Theory of Functional Grammar* 2, Berlin etc.: Mounton de Gruyter.
- FEHRMANN, D. 1994: Sekundärprädikative Strukturen im Polnischen. *Wiener Slawistischer Almanach* 33, 83–117.
- FLAATE, I. 1999: PRO-blematische *als*-Prädikative im Deutschen. In: *Nordlyd: Tromsø University working papers on language and linguistics* 27, 1–23.

- FLAATE, I. 2007: *Die „als“-Prädikative im Deutschen. Eine syntaktisch-semantische Analyse*. Tübingen: Stauffenburg Verlag. (Studien zur deutschen Grammatik, 71.)
- GEUDER, W. 2002: *Oriented Adverbs. Issues in the Lexical Semantics of Event Adverbs*. <http://deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=964908301>
<http://w210.ub.uni.tuebingen.de./dbt/volltexte/2002/546/index.html>
http://w210.ub.uni.tuebingen.de./dbt/volltexte/2002/546/pdf/geuder-oriadver_bs.pdf
- HENTSCHEL, G. 1992: *Konstanten der Kasusvariation. Zum Wechsel zwischen Nominativ und Instrumental sowie zwischen Akkusativ und Genitiv im Russischen*. Gottingen. (Habilitacionio darbo rankraštis.)
- HENTSCHEL, G. 2001: On defining „variable marking“ or „marking variation with nominal groups“. In: Boeder & Hentschel, Hrsg., 2001, 15–28.
- HENTSCHEL, G. 2005: *Morphosyntaktische Markierung sekundärer Prädikate*. (Rankraštis.)
- HENTSCHEL, G. 2006: Zur Klassifikation sekundärer Prädikate am Beispiel von *als*-Phrasen des Deutschen und *jako*-Phrasen des Polnischen. In: *Slavistische Linguistik*, 2005, München (spudoje).
- HIMMELMANN, N. P. & E. SCHULTZE-BERNDT 2005: Issues in the syntax and semantics of participant-oriented adjuncts: An introduction. In: HIMMELMANN & SCHULTZE-BERNDT, eds., 2005, 1–67.
- HIMMELMANN, N. P. & E. SCHULTZE-BERNDT, eds., 2005: *Secondary predication: The typology of depictives*. Oxford: Oxford University Press.
- HINTERHÖLZ, R. 2001: Semantic constraints on case assignment in secondary adjectival predicates in Russian. In: G. JAGER, A. STRIGIN, CHR. WILDER & N. NING ZHANG, eds., *Papers on predicative constructions. ZAS Papers in Linguistics* 22 (5), 99–112.
- HOLVOET, A. 2003: Laisvieji predikatyvai ir jų sintaksiniai ryšiai. In: HOLVOET & JUDŽENTIS, red., 2003, 67–78.
- HOLVOET, A. spudoje: Secondary predicates in Baltic. In: W. BOEDER, G. HENTSCHEL & CH. SCHRÖDER, eds., *Aspects of Secondary Predication* (spudoje).

- HOLVOET, A. & A. TAMULIONIENE 2005: Antriniai predikatyvai. In: HOLVOET & MIKULSKAS, red., 2005, 117–172.
- HOLVOET, A. & J. PAJĘDIENĖ 2005: Aplinkybės ir jų tipai. In: HOLVOET & MIKULSKAS, red., 2005, 93–116.
- HOLVOET, A. & A. JUDŽENTIS 2003: Sintaksinių ryšių tipai. In: HOLVOET & JUDŽENTIS, red., 2003, 11–35.
- HOLVOET, A., & A. JUDŽENTIS 2005: Sintaksinės priklausomybės tipai: papildymai ir patikslinimai. In HOLVOET & MIKULSKAS, red., 2005, 11–35.
- HOLVOET, A. & A. JUDŽENTIS, red., 2003: *Sintaksinių ryšių tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (Lietuvių kalbos gramatikos darbai, 1.)
- HOLVOET, A. & R. MIKULSKAS, red., 2005: *Gramatinių funkcijų tyrimai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. (Lietuvių kalbos gramatikos darbai, 3.)
- IRIMIA, M.-A. 2005: Types of secondary predication. *Toronto Working Papers in Linguistics* 25, 20–29.
- KAZLAUSKAS, J., LAIGONAITĖ, A., URPUTIS, V., red., 1961: *Dabartinė lietuvių kalba*. Vilnius: Valstybinė politines ir mokslinės literatūros leidykla.
- KEINYS, S., red., 2000: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- LABUTIS, V. 1998: *Lietuvių kalbos sintakse*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- LAWRENS, B. 1993: *Apposition. Begriffsbestimmung und syntaktischer Status*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. (Studien zur deutschen Grammatik, 44.)
- NICHOLS, J. 1978: Secondary predicates. In: *Berkeley Linguistic Society* 4, 114–127.
- NICHOLS, J. 1981: *Predicate nominals. A partial surface grammar of Russian*. Berkeley etc.: University of California Press. (University of California Publications – Linguistics, 97.)
- RENZ, M. 2006: *Partizipantbezogene Adverbien im Polnischen*. Oldenburg, Magisterarbeit.

- SCHROEDER, Chr. 2003: *Depiktive im Sprachvergleich Deutsch-Türkisch. Eine kontrastiv-typologische Analyse*. Wiesbaden [spudoje; pasiodys *Turcologica* serijoje]
- SCHULTZE-BERNDT, E., N. P. HIMMELMANN 2004: Depictive secondary predicates in cross-linguistic perspective. In: *Linguistic Typology* 8, 59–131.
- SIRTAUTAS, V. 1981: *Sakinio dalys*. Kaunas: Šviesa.
- SLIŽIENE, N. 1994: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas I*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- SLIŽIENE, N. 1998: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas II (1)*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- SLIŽIENĖ, N. 2004: *Lietuvių kalbos veiksmažodžių junglumo žodynas II (2)*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- ULVYDAS, K., red., 1976: *Lietuvių kalbos gramatika 3*. Vilnius: Mokslas.
- VAIČIULYTE-SEmeniene, L. spaudoje, a: Die morphosyntaktische Markierung substantivischer sekundärer Prädikative im Litauischen. In: W. BOEDER, G. HENTSCHEL & CH. SCHRODER, eds., *Aspects of Secondary Predication*.
- VAIČIULYTE-SEmeniene, L. spaudoje, b: Depiktyvų semantiniai tipai ir jų morfotaksinis žymėjimas. *Baltu Filologija*.
- VALECKIENE, A. 1967: Predikatyvinis pažymynys kaip atskira sakinio dalis. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 9, 97–116.
- ZIFONUN, G. et al. 1997: *Grammatik der deutschen Sprache*, Berlin etc.: Walter de Gruyter.
- ŽUKAUSKAITE, J. 1961: Kaip vartojimas jungiamuoju žodžiu ir jungtuku. In: J. KAZLAUSKAS, A. LAIGONAITE, V. URPUTIS, red., *Dabartinė lietuvių kalba*, 961, 217–278.

Loreta Vaičiulytė-Seménienė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva